

Aspecte privind mișcarea memorandistă în Sălaj

IONEL PENEA

Mișcarea memorandistă din anii 1892—1894 reprezintă cel mai important moment al luptei de emancipare a românilor transilvăneni din întreaga epocă cuprinsă între revoluția de la 1848—1849 și unirea Transilvaniei cu România din 1918.

Prezenta lucrare încearcă să aducă o modestă contribuție la cunoașterea unor documente mai puțin cercetate pînă acum privind mișcarea memorandistă în Sălaj, documente care se află în patrimoniul Arhivelor Statului din Zalău. Ele se referă la pregătirea Memorandumului, la memorandiștii sălăjeni, la măsurile luate de autorități contra memorandiștilor și a aderenților lor și la încercarea de minimalizare a importanței manifestării politice precum și la măsurile ce se propuneau a fi luate pentru conservarea pozițiilor minorității dominante maghiare, cîștigate ca urmare a pactului dualist încheiat la 1867.

Ideea Memorandumului este mai veche. La congresul de constituire a Partidului Național Român s-a hotărît întocmirea unui „Memorandum explicativ”, care să dezvăluie în fața opiniei publice adevărul despre situația politică a românilor transilvăneni¹. Această problemă s-a pus și la conferințele P.N.R. din 1884, 1887, ca și la întrunirile fruntașilor români cu prilejul sărbătorilor Astrei, ca și în corespondența acestora.

Românii sălăjeni, prin George Pop de Băsești², Ioan Nichita³, Andrei Cosma⁴, Alimpiu Barbolovici⁵, au fost mereu prezenți în miezul lucrurilor, au făcut cunoscute sălăjenilor problemele momentului pregătindu-i pentru marele eveniment. Revelatoare pentru starea de spirit a sălăjenilor este scrisoarea preotului adresată vicarului Silvaniei Alimpiu Barbolovici: „Ce se ține de seșternerea Memorandumului nostru!... pe mine m-au tare disgustatu șiovăirea unora dintre ai noștri și încă aceia cari ar avea mai mare lipsă de reușirea lui — unii ca aceia cum se vor rezolva cu ducerea aceluia la Olimpu, cînd nu au curagiul nici alu subscie — și cînd i-ar alege conferința, au de a se codi”⁶. În concepția sa, pentru depunerea Memorandumului trebuiau aleși, „într-o corporațiune așa strălucită”, reprezentanții românilor cu presanță, „bărbați viguroși”, scrie el, „cu stare materială de a putea ridica fruntea sus”, „să insuflă respect cînd își vor face metaniile pe la cei în drept”⁷.

În 1891, procesul de deznaționalizare ajunge la culme prin legea cu privire la grădinițele de copii⁸. Protestului din Parlament i se adaugă cel din cadrul unor întruniri și adunări organizate pe întreg teritoriul Transilvaniei.

¹ De altfel, în 1881 a și fost întocmit de către George Barițiu un „Memorial... explicativ”, publicat în limbile română, maghiară, germană și franceză.

² Vicepreședinte al Partidului Național Român; făcea parte din comisia care urma să elaboreze programul P.N.R.

³ Avocat în Zalău, delegat la conferințele Partidului Național Român.

⁴ Directorul Institutului de credit „Silvania” din Șimleu Silvaniei.

⁵ Vicar al Silvaniei, președintele Astrei.

⁶ Arh. St. Zalău, fond Parohia greco-catolică Bocșa, dosar 1, f. 10.

⁷ *Ibidem*.

⁸ După Legea școlară din 1883 care prevedea introducerea obligatorie a studiului limbii maghiare în grădinițele de copii.

La întrunirea reprezentanților românilor din cercul electoral Cehu Silvaniei, ținută la Băsești, au participat aproximativ 150 de persoane. S-a făcut un aspru rechizitoriu la adresa guvernului de la Budapesta, care nu-și respectă nici măcar propriile legi: legea naționalităților există doar pe hirtie — sublinia în cuvîntul său George Pop de Băsești —, românii sînt ținuți departe de funcțiile publice, în întreg comitatul existînd doar un singur funcționar român, la sedria orfanală, iar acum această lege, care jignește și încalcă drep-



Gheorghe Pop de Băsești (1835–1919)

turile familiei, interesele națiunii române, simțămintele sale religioase, va fi aplicată și în localitățile românești⁹.

În asemenea condiții, după acțiunile studenților¹⁰, s-a hotărît înaintarea Memorandumului la împărat. După cum se cunoaște, Memorandumul a fost prezentat împăratului Franz Josef de o impunătoare delegație românească de 300 persoane, la 28 mai 1892. Din această delegație făceau parte și numeroși sălăjeni. În stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem cu precizie numărul acestora, el fiind indicat de diferite surse ca variînd între 26 și 48 de persoane¹¹.

Pentru desemnarea reprezentanților românilor din Sălaj în delegație s-a ținut o consfătuire la locuința lui Alimpiu Barbolovici din Șimleu Silvaniei, la 20 mai 1892¹². Dintre cei aleși amintim pe George Pop de Băsești, vicepreședintele P.N.R., Andrei Cosma, directorul Institutului de credit „Silvania” din Șimleu Silvaniei, Cassiu Maniu, avocat, George Filip, avocat, Alexiu Fodorca, învățător (ultimii patru din Șimleu Silvaniei), Galu Ioan,

⁹ Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Administrative, dosar 68/1891, f. 1.

¹⁰ Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria și Replica... studenților ardeleni.

¹¹ Ion Ardeleanu-Senior, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938, p. 135.

¹² *Ibidem*, p. 64.

protopop în Supurul de Sus, Teofil Dragomir, moșier din Lupoia, Vasile Pătașiu, preot în Hotoan, Lazăr Gavril din Purcăreț, protopop în Sanislău, Pop Florea, econom din Băsești, I. Boț, econom în Luminîșu etc.¹³.

Guvernul maghiar a considerat acțiunea fruntașilor români de înaintare a Memorandumului împăratului ca o faptă foarte gravă și a ordonat depistarea tuturor celor care au fost prezenți la Viena¹⁴. Au fost anchetați și deferiți justiției cei 25 de membri ai Comitetului Executiv al P.N.R. În vederea pregătirii procesului, George Pop de Băsești, vicepreședintele partidului, este chemat și anchetat, mai întâi la Judecătoria de ocol din Cehu Silvaniei, la 29 mai 1893, unde acesta a cerut, în mod hotărît, să fie ascultat și să răspundă în limba sa maternă, limba română¹⁵.

Memorandumul din 1892 și procesul care i-a urmat a avut un puternic ecou, ca peste tot în Transilvania și în localitățile Sălajului. Se trimit numeroase scrisori și telegrame de adeziune din localitățile Năpradea¹⁶, Lupoia¹⁷, Buciumi¹⁸, Rus¹⁹, Zalău²⁰, Cehu Silvaniei etc. pentru a fi publicate în ziarul „Tribuna” din Sibiu. Iată ce scriau cei din Cehu Silvaniei: „Aderăm la cele săvîrșite de deputațiunea română cu abșternerea Memorandumului la înaltul tron”²¹.

Dintr-un raport al căpitanului poliției din Șimleu Silvaniei, din 30 iunie 1894, se arată că se poate deduce din atitudinea românilor că se consideră a fi în preajma unor evenimente de mare însemnătate, iar copiii români dau dovadă în ultima perioadă de o atitudine foarte „războinică”. În continuare se subliniază că cei care conduc mișcările românilor din localitate sînt cei de la conducerea Institutului de credit „Silvania”, vicarul Alimpiu Barbolovici și învățătorul Fedorea Alexă. Aceștia îi influențează pe preoții greco-catolici și învățătorii din comitat²². Mișcările românilor sînt însă atît de bine organizate, încît autoritățile constată mereu că nu pot descoperi mare lucru. Conducătorii, în acțiunile lor, menționează raportul mai sus citat, „se folosesc numai de elemente de foarte mare încredere din rîndurile românilor, cei care se atașează în mod fanatic de conducătorii lor, încît este cu totul exclus ca fără ceva jertfe materiale să se poată afla sau descoperi scopurile agitatorilor”²³. De asemenea, primpretorul plășii Crasna îl informează pe comitele suprem al Sălajului că preoții români din Pria, Sig, Fizeș, Marin, Meseșeni de Sus, Hurezul Mic și Stirciu, duminicile, în timpul slujbelor, știind că în biserici nu pot fi supravegheați, „intrigă” mereu împotriva națiunii maghiare și „a guvernelor sale”²⁴. Aceeași sursă subliniază faptul că preotul greco-

¹³ *Ibidem*, p. 135–136. Vezi și Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, dosar 26/1894, f. 2.

¹⁴ Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem Confidențiale, dosar 18/1892, f. 1.

¹⁵ Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești, 60 de ani de lupte naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, 1935, p. 70.

¹⁶ „Tribuna”, IX (1892), nr. 143, p. 567, 570.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 145, p. 578.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 129, p. 514.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 130, p. 518.

²⁰ *Ibidem*, nr. 125, p. 498.

²¹ *Ibidem*, nr. 126, p. 503.

²² Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, dosar 86/1894, f. 1.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, dosar 52/1894, f. 1.

²⁵ *Ibidem*.

catolic din Fizeș, Codeus Petre, a avut chiar îndrăzneala să pretindă scrierea procesului verbal al ședinței antistiei comunale în limba română²⁵. Pe de altă parte, scoate în evidență faptul că românii sînt foarte reținuți și nu pomenesc deloc numele conducătorilor lor²⁶.

Procesul memorandiștilor desfășurat la Cluj, în mai 1894, a determinat numeroase acțiuni de manifestare a azeziunii sălăjenilor fie prin coloanele „Tribunei”, fie prin participarea la Cluj, pentru susținerea celor implicați în proces. Dintr-o informare a autorităților, aflăm că preotul din Pericei, cu ocazia procesului memorandiștilor, „din amvon a instigat poporul și l-a chemat să călătorească la Cluj și să se manifeste în favoarea martirilor români” iar aceeași informare subliniază că sufletul instigațiilor din Măeriște este, preotul român de acolo²⁷.

Prim-preotul plășii Jibou, prin adresa nr. 7, înaintată comitetului suprem al comitatului Sălaj, la 1 iunie 1894, înștiințează că la Cuceu, Gheție Ioan, student la Cluj, fiul protopopului unit din localitate, împreună cu Ghiurco Vasile din Domnin, au adresat un apel populației pentru a pleca la Cluj, iar cei doi au și plecat²⁸.

În raportul trimis ministrului de interne al Ungariei, comitele suprem, la data de 26 mai 1894, îl pune la curent pe acesta cu măsurile luate pentru depistarea participanților la Cluj, și lista pe localități a celor identificați. Astfel, din plasa Zalău erau: protopopul greco-catolic Trif Titus din Brebi, Mureșan Iovian din Treznea-preot ortodox, preotul Simoc Teodor din Bozna, Moldovan Matei din Agriș și doi agricultori din Brebi²⁹. Alte surse menționează despre plecări din Lupoia, Cuceu, Șoimuș, Racîș din plasa Jibou³⁰, Asuajul de Sus, Someș-Uileac, Bîrsău de Sus, Oanța de Jos din plasa Cehu Silvaniei³¹, Sărăuad, Supurul de Sus, Acîș, Santău din plasa Tășnad³².

Actualul stadiu al cercetărilor nu ne permite să dăm cifra exactă pe localități a românilor participanți la manifestările de la Cluj. Datele coroborate pe baza rapoartelor oficialităților maghiare, care numai în parte i-au putut depista pe participanți, datorită secretului care învăluia întreaga acțiune, ne îndreptătesc să credem că numărul a fost destul de mare. Astfel, în timpul investigațiilor din iunie 1894, în biroul prim-pretorului plășii Jibou, țărani Suci Gavrilă și Fechete Ilie au declarat că ei au aflat din „Foaia Poporului” că la Cluj vor fi judecați 24 români și va fi o mare manifestație în favoarea lor și au plecat și ei, împreună cu alți țărani din Șoimuș, Someș Guruslău și din alte localități din Valea Someșului³³.

Cu prilejul procesului, au fost semnalate agitații românești și în județul Sălaj. Astfel, preotul ortodox Iovian Mureșan din comuna Treznea a adus materiale instigatoare de la Cluj, unde a participat pentru a-i susține pe memorandiști³⁴. Materialele au fost confiscate. Prim-pretorul plășii Crasna constată că mereu vin români din ținutul Șimleului în comunele în care locuiesc

²⁵ *Ibidem*, f. 2.

²⁷ *Ibidem*, dosar 86/1894, f. 2.

²⁸ *Ibidem*, dosar 54/1894, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, dosar 41/1894, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, dosar 45/1894, f. 1.

³¹ *Ibidem*, dosar 36/1894, f. 1.

³² *Ibidem*, dosar 71/1894, f. 1.

³³ *Ibidem*, dosar 94/1894, f. 1.

³⁴ *Ibidem*, dosar 68/1894, f. 1.

tot români, însă nu a reușit să afle mobilul acestor vizite³⁵. La Pericei, învătătorul Vasile Oltean a adunat semnături de adeziune cu ocazia procesului³⁶, iar preoții din Bănișor și Meseșeni de Sus adună poporul pentru a ține adunări secrete, dar datorită intervenției jandarmilor acestea nu au mai avut loc³⁷.

Manifestări de simpatie au fost organizate cu prilejul plecării la proces a „inculpatului” George Pop de Băsești. Astfel, el a fost însoțit de preoții Emil și Laurențiu Bran³⁸. Pe traseu, la Aluniș și Someș Odorhei, i s-a făcut o primire entuziastă de către masele de români venite să-l întâmpine și să-l manifeste solidaritatea față de el³⁹. În gara Jibou, unde au venit locuitorii orașului, a luat cuvîntul protopopul din Ortelec, Teodor Pop, iar o tînără de 13 ani i-a oferit un buchet de flori. Aici marele patriot a ținut o cuvîntare, luîndu-și rămas bun de la cei prezenți⁴⁰. De fapt, cu această ocazie, au fost semnate „adeziuni” față de cauza memorandiștilor, la Husia și Someș Guruslău. Mulți dintre românii prezenți la aceste manifestări au plecat la Cluj, care cu trenul, care cu căruțe, participînd la uriașa manifestație de protest din ziua de 7 mai și demonstrînd că Memorandumul a fost voința tuturor românilor din Transilvania.

Se poate trage concluzia cu deplin temei, că românii sălăjeni și-au adus contribuția și la acest moment deosebit de important din istoria Transilvaniei și a țării.

ANEXĂ

1

1892 iunie 14. *Șimleu Silvaniei*. Raportul primarului din Șimleu Silvaniei adresat comitetului suprem al comitatului Sălaj privind semnalarea românilor din oraș care au făcut parte din delegația care a depus Memorandumul la Viena, privind starea de spirit a populației și încercările de a răspîndi Memorandumul în limbile română, franceză, maghiară.

4 — 1892, biz. sz.

Méltóságos Bárá Főispán Úr!

Folyó évi 18. számú igen tisztelt felhívása folytán megejtett puhatolózásaim alapján, tisztelettel jelentem, hogy a Bécsben járt oláh küldöttségben Sz<ilágy> Somlyórol Kozma Endre takarékpénztári igazgató, Dr. Man Cassius ügyvédjelölt, Fülep György ügyvéd /:volt tasnádi lakos:/ és Fedorka A<lexiu> g<örög> c<atolikus> cántor-tanító vettek részt.

Fülep György azonban a bécsi rendőrség által letartóztatván, a küldöttség ösmeretes működését be nem várván, azonnal visszautazott.

A vidéki oláhságra a küldöttség eljárása, csekély nézeteim és utánjárásom szerint semmi mélyebb, tehát izgató befolyást nem gyakorolt 's csakis a papok szégyellik a kudarcot.

Az irányadó egyéniségek jelenben semmi egyéb akciót nem fejtenek ki, mint azt, hogy az „emlékiratot” nyomtatványokban — oláh, francia és magyar nyelven terjesztik és úgy látszik, miszerint teljes lehangoigtságban, váró helyzetben kívánnak maradni.

³⁵ *Ibidem*, dosar 40/1894, f. 1.

³⁶ *Ibidem*, dosar 88/1894, f. 1—3.

³⁷ *Ibidem*, dosar 80/1894, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, dosar 37/1894, f. 1.

³⁹ *Ibidem*, dosar 54/1894, f. 1.; dosar 94/1894, f. 6.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 94/1894, f. 8.

Kiváló tisztelettel lévén
Sz(ilágy) Somlyón 1892 junius 14-én
A Méltóságos Bárá Főispán Úr alázatos szolgálja
Gencsy Sándor
polgármester

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 25/1892.

Traducere

Nr. 4/1892, confid.

Domnule Baron, comite suprem

În baza cercetărilor efectuate în urma preanonratului apel al dv., în 18 din a.c., pot să vă raportez, cu considerațiune, că din delegația românească plecată la Viena din Șimleu Silvaniei, au făcut parte: Cozma Andrei directorul Institutului de credit, Dr. Casiu Maniu avocat stagiar, Filip George avocat (fost locuitor în Tășnad) și Fedorca Alexa învățător-cantor greco-catolic.

Filip George fiind însă arestat de poliția din Viena, n-a mai așteptat (desfășurarea) cunoscutei activități a delegației și s-a reîntors numaidecît.

Acțiunea delegației potrivit opiniilor și cercetărilor mele nu a exercitat nici o influență mai profundă, adică instigare asupra românilor din provincie și numai preoții sînt cei rușinați de eșec.

Indivizii care au dat tonul, în prezent nu desfășoară nici o altă acțiune, decît că răs-pîdesc „Memorandumul” în tipărituri în limbile română, franceză și maghiară și se ob-servă că sînt indispuși și doresc să rămînă într-o situație de așteptare.

Cu deosebită stimă,

Șimleu Silvaniei, la 14 iun. 1892

sluga dumneavoastră prea supusă,

d-le Baron, comite suprem

Gencsy Sándor

primar

1892 dec. 13. Budapest (Ungaria), Ordinul circular al Ministrului de Interne al Regatului Maghiar privind confiscarea publicațiilor „Román memorandum” (Memorandumul românesc) și „A román kérdés Erdélyben és Magyarországon, Replika stb.” (Problema românească în Transilvania și Ungaria, Replica etc.).

Magyar királyi belügyminiszter.

916 szám.
res,

Körrendelt

Tudomásra jutott, hogy a „Román memorandum” és „A román kérdés Erdélyben és Magyarországon, Replika stb.” cím allatt ismeretes nemzetiségi röpiratoknak különböző nyelven nyomtatott és különösen magyar, német és román szövegű példányai az ország-területén több helyen terjesztvén, egyes helyeken a közigazgatási hatóságok által rendőri úton lefoglaltattak.

Mint hogy az említett nyomtatványoknak fentebb megjelölt nyelveken szerkesztett kiadásai tekintetében a sajtóügyi megtorló eljárás a kolozsvári kir(ályi) törvényszéknél, mint sajtóbírósnál folyamatban van, felhívom a törvényhatóságot, miszerint sürgősen utasítsa az alattas hatóságokat, hogy amennyiben az említett röpiratoknak egyes példá-

nyait rendőri uton lefoglalnák, erről a kolozsvári kir(ályi) főügyészt, a további törvényes lépések megtehetése végett, *lávirati úton* azonnal értesítsék.

Budapesten, 1892 évi december hó 13-án

a miniszter helyett
(indescifrabíl)
államtikár

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Vicecomite, 17.804/1892.

Traducere:

Ministerul de Interne al Regatului Maghiar
Nr. 916.res.

Ordin circular

Am fost informat că numitele broșuri naționaliste, cunoscute sub numele „Memorandumul românilor” și „Problema românilor din Transilvania și Ungaria, Replica etc.”, tipărite în mai multe limbi și mai ales exemplarele în limba maghiară, germană și română, care au fost răspindite în mai multe locuri, pe teritoriul țării, au fost confiscate în unele locuri de către autoritățile administrative cu ajutorul poliției.

Deoarece în privința amintitelor tipărituri redactate în limbile numite mai sus este în curs la Tribunalul regal din Cluj, ca instanță judecătorească de presă, procedură în cauză de presă, fac apel la municipalitate ca să dea ordine autorităților din subordine ca în cazul confiscării de către poliție a unor exemplare din broșurile amintite, să anunțe imediat, telegrafic, primprocurorul regal din Cluj pentru a putea lua măsuri judiciare.

Budapesta, la 13 decembrie 1892

În locul ministrului
s.s. indescifrabíl
Secretar de Stat

3

1894 mai 26. Zalău. Raportul comitei suprem al comitatului Sălaj înaintat Ministerului de Interne al Ungariei privind starea de spirit a populației românești în legătură cu procesul intentat memorandiștilor; întărirea jandarmeriilor; participarea sălăjenilor la procesul de la Cluj.

<Nr.> 41/1894. bizalm<mas>
Szilágy vármegye főispánja

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

/:belügy: /

Hivatkozással Nagyméltóságodnak folyó hó 23-ikáról 2150 eln(öki) szám alatt hoz zám intézett bizalmas rendeletére, van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy amintmáre hó 21-én 29 szám alatt Nagyméltóságodhoz intézett fölterjesztésemben is jeleztem volt, úgy írásban kiadott rendeletekkel, mint a járási főszolgabíróknak és rendezett tanácsú városok polgármestereinek, nem különben a csendőrpárcsnokságnak, szóbelileg és közvetlenül történt tüzetes utasításokkal megtettem minden irányban a lehető intézkedéseket arra nézve, hogy az izgató oláh papok és tanítók kipuhatoltatván, a működésükre vonatkozó tényállás magál-lapittassék és igazoltassék.

Az ez ideig béerkezett jelentések szerint a kolozsvári memorándum per alkamából a tárgyalás helyére beutazott, ott azonban csak pár napig tartózkodott egyének nevei részben kipuhatoltattak ugyan, az illető lelkészek és tanítók azonban, hiveik körében a rész-vétel iránti mozgalmat és izgatást annyi óvatossággal eszközölték, hogy nyilvános lázítást velük szemben igazolni nem lehet.

Ez ideig egyedül Marosán Jovian Ördökgúti g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészr(ög) illetőleg sikerült kipuhatolni és megállapítani, hogy Kolozsvárról haza érkezvén, állam ellenes iratok terjesztését kísérlette meg.

A vizsgálat a % alatt tisztellel ide mellékelt alispáni jelentés szerint foganasittván, az ügyiratok további rendelkezés és eljárás végett a zilahi kir(ályi) ügyésznek adattak át.

Általában ez alkalommal is jelenthetem, hogy a főszolgabírók jelentései és személyes tudomáson szerint is a vármegye oláh nemzetiségű lakosai közt a hangulat csendes és alapos reményem van, hogy nálunk rendkívüli intézkedéseket igénylő zavarok, vagy éppen tetlegeségek előfordulni nem fognak.

Mindenesetre, szerfölött kíváncsós, sőt szükséges volna egyfenől a csendőrségi őrsőkön, tudomásom szerint még most sem teljes létszám kiegészítése, másfelől az általam Nagyméltóságodnál úgy írásos, mint szóbelileg kérelmezett csizéri és f(első)szivágyi őrsállomások felállítására.

A krasznai főszolgabírói járásban egyetlen csendőrsz(eg) lévén, Krasznán redszeresítve, amellet, hogy a kellő létszám ott is hiányzik, képtelenség, hogy a meglevő néhány csendőrsz(eg) éppen a vármegye határszélén levő s nagyobbára oláh nemzetiségű járásban a közbiztonsági szolgálatot ellássa, a szintén határvidéki sz(í)l(á)gy(cse)hi járásban pedig nagy kiterjedőségénél fogva a meglevő csendőrsz(eg), amint az Nagyméltóságod előtt már fölterjesztve és indokolva volt, szintén elegendő lévén, a felsőszivágyi őrsállomás felállítását ez alkalommal is nélkülözhetetlennek jelzem, s úgy ennek, mint az előbb említett csizéri őrsállomásnak, minél előbb leendő rendszerezésére Nagyméltóságodat ismételtén és annál is inkább kérem, mert felállításának, értesülésem szerint, elvileg már elfogadva is lett.

A mai napig beérkezett jelentések szerint a memorándum per tárgyalására Kolozsvárról a következő egyének jelentek meg:

1. *Krasznai járásból*: Flonta Gratian o(láh)keceli, Budisán János perjei, Moldován János alsóbáni, Osian Aurel csizéri, Getzie Vazul seredeni és Papp Miklós felsőszivágyi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek, Gága Simon perjei egyházi gondnok és 5 vagy 6 földműves az említett községek közül.

2. *Zilahi járásból*: Pap Tódor vártelki g(ö)r(ög)kath(olikus) esperes, Triff Titusz brédi, Marosán Jovian ördökgúti, Szimok Tódor sz(en)tpéterfalvi, Moldován Máté felegregyi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek és 2 földműves Bréd községből.

3. *Sz(í)l(á)gy(cse)hi járásból*: Czente Endre a(l)s(ó)szivágyi, Pap János sz(amos)újlaki, Vasvári János felsőberekcsői g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkészek és 2 földműves Alsóvárcáról.

Pap György illésfalvi birtokos, mint a memorándum per egyik vádlottjának Kolozsvárra utazása alkalmával kíséretében voltak Brán Emil és Brán Lőrinc sz(í)l(á)gy(cse)hi járásbeli lelkészek is, de hogy ők Kolozsvárra szintén bementek volna, att határozottan megállapítani nem sikerült.

4. *Sz(í)l(á)gy(somlyó)i járásból*: Vékás Ahost hidvégi g(ö)r(ög)kath(olikus) lelkész.

5. *Zilah városból*: Dr. Nichita János ügyvéd.

6. *Sz(í)l(á)gy Somlyó városból*: Kozma Endre ügyvéd és talarékpénztári igazgató, Barbolovics Alimp püspöki helynök és Man Cassius ügyvédjelölt.

A tasnádi és zsibói járásokból résztvevő egyénekre nézve a jelentéseket még meg nem kepván, azokról pótlólag lesz szerencsém Nagyméltóságodhoz jelentést tenni.

Fogajda Nagyméltóságod hazafiúi mély tisztelem őszinte nyilváníatását.

Zilah, 1894 május 26.

Főispán szabadságon
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitelesuprem, Confidențiale, nr. 41/1894, f. 1—2.

Traducere:

Nr. 41/1894 confidențial

Comitelesuprem al comitatului Sălaj

Excelență Domnule Ministrul
(de interne)

Cu referire la ordinul confidențial al Excelenței voastre, adresate mie sub nr. 2150 prezidențial din 23 luna curentă, am onoarea să vă raportez cu respect, așa cum am semnalat deja și în raportul meu adresat Excelenței voastre din ziua de 21 a lunii curente sub nr. 29, că.

am luat toate măsurile necesare în toate direcțiile și prin ordinele scrise și trimise primpretorilor plășilor și primarilor orașelor cu consiliu organizat precum și comandamentului jandarmeriei, și prin instrucțiuni verbale și directe mai amănunțite, cu privire la sondarea preoților și învățătorilor români instigatori pentru descoperirea și dovedirea stării faptice a activității lor.

Pe baza rapoartelor sosite pînă în prezent, am depistat în parte numele indivizilor care, cu ocazia procesului memorandiștilor din Cluj, au plecat la locul dezbaterii, unde au rămas doar cîteva zile, însă preoții și învățătorii respectivi, au îndeplinit acțiunea și instigarea pentru participare cu atîtă prudență, în cercul aderenților lor, încît nu se poate dovedi contra lor faptul de instigare publică.

Pînă în prezent am reușit să-l depistăm pe singurul Iovian Mureșan, preot greco-catolic* din Treznea și să stabilim că sosind acasă din Cluj, a încercat să răspîndească înscrisuri anti-statale. Ancheta a fost efectuată potrivit raportului vicecomitelui, anexat cu onoare aici, iar pînă la noi dispoziții și pentru alte proceduri, actele au fost predate procurorului regal din Zalău,

În general și cu această ocazie pot raporta că potrivit rapoartelor pretorilor dar și a informațiilor personale că în rîndul populației din comitat de naționalitate română, starea de spirit este liniștită și am speranța temeinică că la noi nu vor fi eventuale tulburări sau chiar violențe care necesită măsuri excepționale.

În orice caz, ar fi enorm de dorit și chiar necesar, pe de o parte întregirea efectivului posturilor de jandarmi, care după informațiile mele nici acum nu au numărul complet, iar pe de altă parte înființarea posturilor din Cizer și Asuajul de Sus pe care le-am cerut Excelenței voastre atât prin raport scris cit și oral.

În plasa Crasna există un singur post de jandarmi, organizat de Crasna, pe lângă faptul că și acolo lipsește efectivul cerut, pare imposibil ca cei cîteva jandarmi existenți să îndeplinească serviciile de siguranță publică tocmai într-o plasă aflată la granița comitatului, cu o populație majoritară românească; în plasa Cehu Silvaniei, de asemenea, lângă graniță, în raport cu întinderea sa, jandarmeria existentă este insuficientă ceea ce a fost deja raportat și motivat Excelenței voastre, și cu această ocazie semnalez a fi indispensabil reînființarea postului din Asuajul de Sus și organizarea cit mai rapidă atît a acestuia cit și al postului din Cizer, amintit anterior; îl rog pe Excelența voastră din nou și cu atît mai mult cu cit potrivit informațiilor mele înființarea lor a și fost acceptată în principiu.

Potrivit rapoartelor sosite pînă în prezent, la dezbaterea procesului memorandiștilor a Cluj, s-a prezentat următoarele persoane:

1. *Din plasa Crasna:* preoții gr. cat. Flonta Grațian din Meseșenii de Sus, Budișan Ioan din Pria, Moldovan Ioan din Bănișor, Osian Aurel din Cizer, Gheție Văzul din Seredei și Pop Nicolae din Sig, curatorul din Pria și 5 sau 6 agricultori din comunele amintite.

2. *Din plasa Zalău:* protopopul Pop Teodor din Ortelec, preoții gr. cat. Trif Titus din Brebi, Mureșan Iovian din Treznea, Simoc Teodor din Bozna, Moldovan Matei din Agrij și 2 agricultori din Brebi.

3. *Din plasa Cehu Silvaniei:* preoții gr. cat. Cente Andrei din Asuajul de Jos, Pop Ioan din Someș Uileac, Vasvari Ioan din Birsăul de Sus și doi agricultori din Oarța de Jos.

Cu ocazia plecării la Cluj, George Pop, moșier din Băsești, unul din acuzații procesului memorandiștilor, a fost însoțit de preoții Bran Emil și Bran Laurențiu din plasa Cehu Silvaniei, dar că și ei de asemenea, ar fi plecat la Cluj, aceasta nu am reușit să stabilesc cu precizie.

4. *Din plasa Simleu Silvaniei:* preotul gr. cat. Vicaș Augustin din Măierîște.

5. *Din orașul Zalău:* Dr. Ioan Nichita, avocat.

6. *Din orașul Simleu Silvaniei:* Cosma Andrei, avocat și directorul Institutului de credit, Barbaloricu Alimpiu vicar foraneu și Măniu Cassiu, avocat stagiar.

Neprimind încă rapoartele cu privire la identitatea celor care au luat parte din plasele Tășnad și Jimbou, despre aceia voi avea onoare a prezenta un raport suplimentar Excelenței voastre.

Binevoiți Excelență a primi asigurarea considerațiunii mele patriotice.

Zalău, 1894 mai 26

Comitele suprem în concediu
ss indescifrabil

* — Greșeală în original; corect preot ortodox.

4

1894 mai 30. Budapest (Ungaria). Ordinul Ministerului de Interne al Regatului Maghiar privind supravegherea lui Gheorghe Pop de Băsești, condamnat cu ocazia procesului memorandiștilor. Instrucțiunile comitetului suprem al comitatului Sălaj, trimise pretorului plășii Cehu-Silvaniei în legătură cu această problemă.

M(agyar) hir (ályi) belügyminiszter

638 szám
res,
Saját kezéhez.

Méltóságos Úr!

Papp György földbirtokos, illyésfalvi lakos az u(gy) n(evezett) memorandum perben elítélve, felkérem Méltóságodat, hogy intézkedni sziveskedjék, miszerint a nevezett azonnali rendőri felügyelet alá helyeztessék s azon esetben, ha lakhelyét elhagyná, erről a kolozsvári kir(ályi) főügyész azonnal, esetleg táviratilag értesítettessék s egyszersmind hozzám is jelentés tétel — sék.

Fogadja Méltóságod tisztelem nyilvánítását, —
Budapesten, 1894, évi május hó 30-án.

(indescifrabil)

Méltóságos

Báró Wesselényi Miklós úrnak,
Szilágy vármegye főispánjának

Szilahon

Arh. St. Zaláu fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 49/1894, f. 1

Traducere:

Ministerul de Interne regal al Ungariei

Nr. 638

res.

Personal

Onorate Domn!

Gheorghe Pop, moșier, locuitor în Băsești, fiind condamnat în așa numitul proces a memorandiștilor, îl rog pe Domnia voastră să fie amabil și să ia măsuri ca numitul să fie pus imediat sub supraveghere polițienească și în cazul în care își părăsește localitatea, să fie urgent înștiințat, eventual telefonic, procurorul prim regal din Cluj și în același timp să-mi raportați și mie.

Primiți domnule asigurarea considerațiunii mele.

Budapesta, la 30 mai 1894

s.s. indescifrabil

D-lui

Baron Wesselényi Miklós, comitele suprem al comitatului Sălaj,

Zaláu

94 bizalmi, Szilágy vármegye főispánjától.

Bizalmas. Kizárólag saját kezéhez.

Kiss László főszolgabíró úrnak

Sz(ilágy) Cseh

Papp György illésfalvi birtokos, az úgynevezett memorandum perben elítélve, belügyminiszter úr ő nagyméltóságának f(olyó) hó 30-ikáról 638, res szám alatt hozzám intézett leirata alapján ezennel utasítom főszolgabíró urat, hogy nevezettet azonnal csendőri felügyelet alá helyezvén, az illető csendőrsparancsnok megfelelő utasításával gondos szemmel-tartásáról intézkedjék, s ha nevezett lakhelyét elhagyná, főszolgabíró úr erről a kolozsvári

kir(ályi) főügyészt azonnal, estleg táviratilag értesitse, s erről egyidejűleg hozzám is nyomban jelentést tegyen,

Fenti intézkedéséről szóló jelentését 48 óra alatt bevarom.

Zilah, 1894 május 31.

Főispán szabadságon,
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale nr. 49/1894, f. 2.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj

Nr. 49 confid.

Personal

Către

Domnul primpretor Liss László

Cehu Silvaniei

Gheorghe Pop, moșier la Băsești, condamnat în așa numitul proces al memorandiștilor, pe baza dispozițiilor primite din partea Excelenței sale d-l Ministru de Interne, sub nr. 638 res., din ziua de 30 a lunii curente, vă ordon d-le primpretor, punerea imediată a numitului sub supraveghere jandarimerească, de a lua măsuri pentru supravegherea atentă, pe baza instrucțiunilor adecvate date comandantului postului de jandarmi respectiv și dacă numitul își părăsește localitatea, să fie urgent înștiințat, eventual telegrafic, procurorul prim regal din Cluj și în același timp să-mi raportați și mie.

Raportul privind măsurile luate îl aștept în timp de 48 de ore.

Zalău, la 31 mai 1894

Comitele suprem în concediu,

s.s. indescifrabil

ad. 49, bizalmi, Szilágy vármegye főispánja

Bizalmas; Saját kezéhez.

Kiss László főszolgabíró úrnak

Sz(ilágy) Cseh

Teljesen megbízható úton tudomásomra jutván, hogy Papp György e hó 9. én a Szilágysági-vasúton Erdélybe utazott, fölkérem, főszolgabíró urat, miszerint azonnal tegyen hozzám jelentést orról hogy május 31. én 49. biz. sz(ám) alatt kiadott főszolgabíró urat, miszerint azonnal tegyen hozzám jelentést arról, rendeletem értelmében ezen elutazást főszolgabíró, úr a kolozsvári kir(ályi) főügyésznek bejelentette-e s hozzám miért nem tett arról azonnal jelentést?

Zilah, 1894 junius 11.

Főispán szabadságon.
(indescifrabil)

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 49/1894, f. 3.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj

ad. 49, confid.

Personal

Către

Domnul primpretor Kiss László

Cehu Silvaniei

Am fost informat pe o cale foarte sigură, că Gheorghe Pop, în ziua de 9 a lunii curente a plecat pe linia ferată „Sălăjeana” în Transilvania; vă rog domnule primpretor, ca

imediat să-mi depuneți un raport dacă ați raportat despre această călătorie, pe baza ordinului meu nr. 49 confid., din 31 mai, procurorului prim regal din Cluj, și mie de ce nu mi-ați raportat imediat?

Zalău, la 11 iunie 1894

Comitele suprem în concediu,
s.s. indescifrabil

5

1894 mai 30. *Crasna*. Raportul preotului plășii Crasna despre starea de spirit a românilor, instigarea populației de către preoții români, necesitatea întăririi posturilor de jandarmi.

7—1894.
bizalniszám

Méltóságos Báró Főispán úr!

Hivatkozva idei 28, bizalmi számú tisztelt rendeletére tisztelettel jelentem, hogy járásom oláh községeiben tett puhatolódzásaim alkalmával arról értesültem, miszerint a perjei, felsőszéki, füzési, mároni, oláhkecei, bagolyfalvi, bogdánházi, oláh papok vasárnaponként tartott templomozás alkalmával predicatio helyett az ott megjelent nép előtt mindig a magyar állam és kormány ellen izgatnak s folytonosan a magyar nemzet elleni gyűlöletet prédikálják. Izgatásaik, bujtogatásaik helyeül azért választották a templomot, mert tudják, hogy ott őket ellenőrizni nem lehet, ott megátkozzák azon oláh hiveiket, kik a templomban hallotakat idegeneknek elbeszélnek, valamint azokat is kik a magyar nemzet és kormányáról elmondott rágalmakat, vádakat nem hiszik s kebelökben nem táplálják. A füzési g(ö)r(ög) kath(olikus) pap, Kodeusz Péter már annyira ment, hogy a Füzés községi képviseleti gyűlésen, midőn körjegyző legy miniszteri rendeletet meghirdetett s annak tartalmát oláhuul megmagyarázta, azt követelte, hogy ez csak oláh nyelven írt rendeletből olvasható fel s a képviseleti gyűlés jegyzőnyve is oláhuul vezetessék, mely nyilatkozatra körjegyző a kellő felvilágosítást magadván, a jelen volt képviseleti tagok egyhangúlag kijelítették, hogy ők az eddigi módon óhajtják a jegyzőkönyv vezetését, mire a papjuk a gyűlést azonnal ott hagyta. Hogy a papok, tanítók nagy része a népet izgatják s különösen a magyar állam elleni gyűlölette a népbe táplálják, az kétségtelen, ezt a vásárok alkalmá val megittasodot oláhok is mondják, de akkor is oly tartózkodók, hogy nevet, egyes izgatószavakat egyáltalán nem emlitenek, csak azt, hogy, bizony nemsokára rossz világot érnek a magyarok, sőt több oláhok által azon nyilatkozat is tétetett, hogy a papok sok rosszat beszélnek a magyarokról s a kománnyról s izgatnak minket a magyarokra, jövőben nekünk nagy boldogságról beszélnek, de mink eddig is a magyarokkal élünk, ezután is velük akarunk élni, — tehát, közülünk többen nem hallgatnak a papokra.

A koloszvári útiköltségeket a memorándum per alkalmával tudtommal eddig a papok sajátjukból fedezték; az általuk becsalt egyházi gondnokok, kiknek napjára 60 kr(aj)cárt ígérték, egy kr(aj)cárt sem kapván, azonnal haza jöttek, sőt, némelyikök a hazautazásra a Koloszvárt katonai szolgálatot teljesítő fiától vagy rokonától kért néhány krajcárt útiköltségre.

Járársomban az oláhok hangulata jelenleg semmi irányba nem nyilvánul, azonban azé éber ellenőrzésre mulhatatlanul szükség van, de miután az körjegyzőim közül csak a csizéri körjegyzőben bízhatok, csakis a csendőrök által gyakoroltatom az ellenőrzést, de járásom területén Krasznán csak 5 csendőr lévén, az őrsparancsnok a napokban 6 heti szabadságra ment, tisztelettel kérem meg Méltóságos Főispán urat, méltóztassék a csendőrkerületi parancsnokság által ide, *Krasznára 1 csendőrt sürgősen rendeltetni*, hogy az előirt létszám /:6:/ kiegészítve legyen s miután a krasznai csendőrőjrat a megyénkben legnagyobb s a felsőbb hatóságok (és a) bíróságok által pedig annyira igénybe van véve az elővezetések általi felhívások teljesítésével, hogy az előirt szolgálataikat 3—5 hétig sem teljesíthetik pontosan s erről a csendőrkerületi parancsnokságnak is tudomása van, s miután, tudtommal már 2 éve, hogy járásomban, Csizérbe egy csendőrőrs felállítása elhatározatott s ezen őrsre szükségelt felszerelések Nagy-Váradon már készletben vannak, tekintve azon körülményt, hogy Csizér s a szomszédos körjegyzőségekben, melyek a csizéri őrshez tartoznak, tisztán csak oláhok laknak s járásom ezen része Kolozs- és Bihar vármegyékkel szomszédos, hol szintén csak oláhok laknak s a jelenlegi körülmények közt legjobb igyekezetem mellett sem lehetek képes a közrend, a személy- és vagyonbiztonság fenntartására kellőleg felügyelni, felügyeltetni; méltóztassék a csizéri csendőrőrsállomás sürgős felállítását illető helyen megsürgetni, mert ha illető körök azt már évekel ezelőtt is szükségesnek látták, a jelenlegi viszonyok közt már halaszthatatlanná vált.

Ezen jelentésem után szokott tisztelettel maradtam.

Krasznán, 1894, május hó 30.

A Méltóságos Báró Főispán úrnak

alázatos szolgálja

Nagy Domokos

főszolgabíró

Fila 3 v.

Szilágy vármegye Főispánja, Hadadi Báró Wesselényi
Miklós úr ő Méltóságához

Zilahon

hivatalos jelentése a krasznai járás főszolgabírájának 28—1894 bizalmi számú rendeletrre

Ajánlott

52 főisp(áni) bizalmi 1894, érke(zett) június 1.

41 és 50 sz(ám) alatt a kellő intézkedések megtétettek. Zilah, 1894 június 1-én.

Arh. St. Zaláu fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 52/1894, f. 1—3.

Traduc ere:

Nr. 7—1894

confidențial

Domnule Baron, comite suprem!

Cu privire la onoratul ordin din anul trecut, nr. 28 confid., vă raportează cu respect, că în satele românești din plasa mea cu ocazia cercetărilor mele, am fost informat că preoții români din Pria, Sig, Fizeș, Marin, Meseșeni de Sus, Hurezul Mic, Stîrciu, duminicile, cu ocazia slujbelor în loc de predică, în fața poăorului prezent instigă mereu împotriva statului maghiar și al guvernului și neconținut predică ura împotriva națiunii maghiare.

De aceea și-au ales ca loc pentru instigare și ațigări biserica, deoarece știu că acolo ei nu pot fi supravegheați, acolo îi afurisesc pe acei credincioși români care povestesc cele auzite în biserică, ca și pe acei care nu cred și nu alimentează calomniile și acuzațiile despre națiunea maghiară și guvernele sale. Preotul gr. cat. din Fizeș, Codeus Petre, a ajuns până acolo încît la ședința antistiei comunale din Fizeș, cînd notarul cercual a făcut cunoscut un ordin ministerial și a explicat conținutul în limba română, a pretins că acestea pot fi citite numai dintr-un ordin scris în românește și, ca și procesul-verbal al ședinței antistiei comunale să fie condus în limba română, la care declarație, notarul a dat explicațiile de rigoare, iar membrii antistiei prezenți, în mod unanim au declarat că ei doresc ca procesul-verbal să fie redactat în modul în care a fost pînă acum, la care preotul lor a părăsit ședința.

E indestructibil, că o mare parte a preoților și învățătorilor agită populația și alimentează, în mod deosebit, cu ură față de statul maghiar, ceea ce spun și românii îmbătați cu ocazia tirgurilor, dar și atunci sînt atît de reținuți, încît nu amintesc deloc nume sau unele cuvinte agitatoare, de, numai atît că nu peste multă vreme și ungurii o să trăiască vremuri și mai rele și chiar mai mulți români au declarat că preoții vorbesc multe rele despre maghiari și despre guvern și ne ațigă pe noi contra ungurilor și ne vorbesc nouă despre o viață mai fericită în viitor, dar noi și pînă acum am trăit cu maghiarii și după aceasta dorim să trăim cu ei, — deci mai mulți dintre noi nu ascultă de preoți.

Cheltuielile de călătorie la Cluj cu ocazia procesului memorandiștilor după informațiile mele pînă acum, le-au acoperit preoții din propriul buzunar; curatorii atrași, cărora le-au promis 60 creițari pe zi, neprimind nici un creițar, imediat au venit acasă sau unii dintre ei, pentru reîntoarcerea acasă au cerut cițiva creițari, spese de călătorie de la Cluj, de la băia-tul care își satisfăcea stagiul militar la Cluj sau de la alte rude.

În plasa mea, starea de spirit a românilor pînă în prezent nu se manifestă nici într-un fel, însă e absolut necesară o supraveghere vigilentă, dar, întrucît dintre notarii cercuali români nu pot avea încredere numai în notarul cercual din Cizer, realizez supravegherea nu-

mai cu ajutorul jandarmilor, dar fiind pe teritoriul plășii mele doar 5 jandarmi la Crasna, iar comandantul postului în zilele acestea a plecat într-un concediu de 6 săptămîni, vă rog cu considerațiune domniei voastre d-le Baron, comite suprem, să binevoiți, cu ajutorul comandantului cercual al jandarmeriei, să trimiteți urgent un jandarm aici la Crasna. La efectivul prescris (6 la număr) să fie reintregit, și deși efectivul patrului de jandarmi din Crasna este cel mai mare din comitat, e solicitază atît de mult de către autoritățile supreme și de magistrați cu mandatele de aducere, încît atribuțiile precise nu le pot îndeplini cu punctualitate nici în 3—5 săptămîni despre care are cunoștință și comandamentul teritorial al jandarmeriei; întrucît, potrivit informațiilor mele, deja de doi ani s-a hotărît înființarea unui post de jandarmi în Cizer și echipamentele necesare pentru acest post sînt deja depozitate în mod provizoriu la Oradea.

Avînd în vedere situația că la Cizer și în notariatele cercuale vecine, care aparțin de postul din Cizer, locuiesc numai români și partea aceasta a plășii mele se învecinează cu comitatele Cluj și Bihor, unde de asemenea locuiesc numai români și în împrejurările actuale, nu pot reuși nici dîndu-mi cea mai mare silință să asigur cum trebuie supraveghere și controlarea ordinii publice, a siguranței persoanei și averii, binevoiți a urgenta în locul potrivit înființarea rapidă a postului de jandarmi din Cizer, deoarece dacă cercurile respective l-au văzut necesar încă acum cîțiva ani, în condițiile actuale a devenit de neamînat.

În urma celor raportate rămin cu considerațiunile de rigoare.
Crasna, la 30 mai 1894

Domniei sale D-l Baron, comite suprem

servitorul D-voastră prea supus
Nagy Domokos
primpretor

<Rezoluție>

Nr. 52/1894 comit. supr. — confid., sosit la 1 iunie. S-au luat măsurile necesare sub nr. 41 și 50.

Zalău, la 1 iun. 1894

6

1894 iunie 13, Zalău. Raportul comitelui suprem al comitatului Sălaj, înaintat Ministerului de Interne al Ungariei, cu privire la rezultatele cercetărilor efectuate cu ocazia procesului memorandiștilor din Cluj.

¶1 sz(ám), bizam(as)

Szilágy vármegye főispánja

Nagyméltóságú Miniszter Ur!

(belügy)

Nagyméltóságodnak múlt május hó 17-ikéről 2043 eln(öki) szám alatt hozzám intézett rendeletére, azon hó 26-án 41 bizalmi szám alatt kelt jelentésem kiegészítéséül van szerencsém tisztelettel jelenteni, miszerint az azon idő óta eszközölt puhatólózások sszerint a kolozsvári memorándum per alkalmából a vármegye területéről még a következő egyének jelentek meg:

— *A zilahi járásból*: Dragomér Teofil farkasmezői birtokos és 5 közsgbeli parasztember; Kucsó községből 2 parasztember, Solymos községből pedig 5 paraszt földműves ember;

— *A tasnádi járásból*: Balibán Antal ákosi, Sztáncs György t(asnád)szarvadi, Patkas Vazul érhativani és Farkas János¹ érszodorói g(ö)r(ög)kath(ólikus) lelkészek; Madán Ti-vadar érhativani, Bóbis Mihály f(első)szopori g(ö)r(ög)kath(ólikus)tanítók s ifj(ú) Fülep György t(asnád)szántói birtokos;

— *A szilágyecsei járásból*: Lengyel János somfalusi és Varna Elek f(első)szivágyi g(ö)r(ög)kath(ólikus) lelkészek s egy f(első)berekcsői közember.

A felsorolt összes lelkészek a szamosújvári g(ö)r(ög)kath(ólikus) püspöki egyházmegye-éhez tartoznak.

Fogadja Nagyságod hazafiúi mély tiszteletem őszinte nyilvánítását,
Zilah, 1894 június 13-án

Főispán helyett,
(indescifrabill)

Arh, Statului Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale, nr. 71/1894, f. 3.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Sălaj
Nr. 71 confid.

Exelență Domnule Ministru!

(de interne)

Am onoarea a înainta, cu respect, în urma ordinului Exelenței voastre nr. 2043 pres. din 17 mai, completare la raportul meu trimis sub nr. 41 confid. din 26 (mai 1894) referitor la rezultatele cercetărilor efectuate de atunci, după care reiese că, cu ocazia procesului memorandumistilor de la Cluj, de pe teritoriul comitatului au mai luat parte următoarele persoane: *Din plasa Jibou*: Teofil Dragomir, proprietar din Lupoia și 5 țărani consăteni; din comuna Cuceu 2 țărani, iar din comuna Soimuș 5 țărani; *Din plasa Tășnad*: preoții greco-catolici Aurel Băliban din Aciș, Stanciu Gherasim din Sărăvad, Pătaș Vasile din Hotoan și Fărcaș Ioan din Sudurău; învățătorii gr. catolici Medan Teodor din Hotoan și Bobiș Mihai din Supurul de Sus și Filip George, proprietar din Santău; *Din plasa Cehu Silvaniei*: preoții gr. catolici Ioan Lenghel din Corni și Alexa Varna din Asuajul de Sus și un cetățean de rind din Birsăul de Sus.

Toți preoții enumerați, aparțin de dieceza episcopală gr. cat. a Gherlei.

Binevoiți a primi asigurarea sinceră a deosebitei mele considerațiuni patriotice.

Zalău, la 13 iunie 1894

Comitele suprem în concediu
s.s. indescrifabil

7

1895 febr. 21. *Șimleu Silvaniei*. Raportul căpitanului poliției din Șimleu Silvaniei, comitatul Sălaj, cu privire la ajutorarea familiilor memorandumistilor prin intermediul Băncii românești „Sylvania” din Șimleu Silvaniei, care a transferat din fondul său cultural o sumă mai însemnată la București în scopul ajutorării condamnaților,

2—1895. biz. szám

Méltóságos Bárá Főispán Úr!

Méltóságodnak 4—1895 biz(almas) sz(ám) alatt kelt magas rendeletére mély tisztelettel van szerencsém jelenteni, miszerint eddig Szilágy-Somlyó város területén a memorandum perben elítéltek családjainak segélyezésére sem pénz, sem egyéb adományok nem gyűjtettek; ellenben nagyon valószínűnek tartom, hogy a helybeli „Sylvania” pénzügyintézet u(gy) n(evezett) kulturális alapjából tetemes összegű pénzt juttathat éppen e célra; ám de ezen összegek rendesen a nagyszabeni oláh pénzügyintézet közvetítésével adatnak tovább oly óvatossággal, hogy knak ren- lazode tetését kipuhatolni alig lehetséges.

Mindenesetre hazafias és hivatalbeli kötelességemnek ismerendem Méltóságod magas rendelete értelmében az ellenőrzést minden román körből megindított gyűjtésekre kiterjeszteni s eredmény esetén Méltóságos Bárá Főispán Úrhoz tiszteletteljes jelentésemet esetrőleste megtenni.

Maradván Méltóságos Főispán Úrnak, kiváló tisztelettel alázatos szolgálja

Hegedűs Sándor
rendőrkapitány

Szilágy-Somlyó, 1895 febr. 21.

Arh. St. Zalău, fond Prefectura județului Sălaj, Comitele suprem, Confidențiale nr. 65/1895, f. 9—10.

Traducere:

2 — 1895, nr. confid.

Domnule Baron, comite suprem!

Urmare înaltului ordin al Domniei voastre sub nr. confidențial 4/1895, cu adincă considerațiune am onoarea a vă raporta că pînă acum pe teritoriul orașului Simleu Silvaniei pentru ajutorarea familiilor celor condamnați în procesul memorandiștilor nu s-au colectat nici bani și nici alte donații; în schimb cred că e foarte posibil, ca banca „Silvania” din localitate, din așa numitul fond cultural ar putea transfera sume importante tocmai în acest scop; desigur aceste sume de regulă sînt date mai departe prin intermediul instituției financiare românești din Sibiu, dar cu atita precauție, încît a depista destinația acestora abia dacă e posibil.

În orice caz, țin de datoria mea patriotică și profesională în înțelesul înaltului ordin al Domniei voastre ca să extind supravegherea asupra tuturor colectelor izvorite din cercurile românești și în caz de rezultat să raportez cu considerațiune Domniei voastre, de la caz la caz.

Rămân, cu adincă considerațiune, sluga supusă a Domniei voastre D-le Baron, comite suprem,

Șimleu Silvaniei, la 21 februarie 1895

Hegedüs Sándor
căpitan de poliție

R É S U M É

L'auteur de cet article a utilisé des journaux de l'époque et surtout des documents inédits pour relever quelques aspects concernant le Mouvement Mémorandiste dans le présent district de Sălaj. Il met en évidence la lutte des intellectuels roumains et l'activité de George Pop de Băsești qui s'est fait remarqué comme un ferme militant pour l'Unification. Dans l'annexe on reproduit des documents magyars sur ce sujet, traduits en roumain.

P R É C I S

The author of this article reveals some aspects concerning the Memoranda Movement in the present district of Sălaj, by using information from journals of the time and mostly unpublished documents. He underlines the struggle of the Romanian intellectuals lead by — George Pop de Băsești, who would later appear as a fighter for Unification. The annex contains some Magyar documents on this topics, translated into Romanian.